

Baimės ir išgąščio psichofizinė raiška lietuvių tradicijoje

Vita DŽEKČIORIŪTĖ

Tyrimo objektas – baimės ir išgąščio psichofizinė raiška lietuvių tradicijoje. Tikslas – atskleisti, kaip lietuvių tradicinėje kultūroje įprasminama baimės ir išgąščio psichofizinė raiška. Metodai – struktūrinis, analitinis, interpretacinis. Pagrindinė išvada: baimė ir išgąstis, kaip ardantys žmogaus psichofizinę visumą, yra analogiški mirčiai ir įgyja įvairias raiškos formas lietuvių kalboje ir tikėjimuose.

Reikšminiai žodžiai: baimė, išgąstis, psichofizinė raiška, etnomedicina, struktūra.

Įžanga

Emocijų tyrinėjimas patenka į etnopsichologijos, arba kultūrinės psichologijos (šiuo atveju lietuvių), tyrimų lauką, tačiau iki šiol Lietuvoje pasirodę etnopsichologijos srities darbai labiau orientuoti į tautinį mentalitetą, lietuvišką charakterį ir tapatybę¹, jų tyrimo metodologines prieigas², o ne į išgyvenamų emocijų kultūrinę raišką. Šio straipsnio tyrimų objektas yra viena konkreti emocija – baimė ir su ja susijęs išgąstis. Pastarąjį nagrinėja ir etnomedicina³, todėl etnopsichologija gali ja remtis. Vis dėlto tokių emocijų lietuvių kultūroje tyrimų laukas toli gražu nėra išsemtas.⁴

Šiame straipsnyje nagrinėjama psichofizinė baimės raiška lietuvių kultūroje. Lietuviška baimės samprata pristatoma pasitelkiant lietuvių kalbos pavyzdžius, dažniausiai frazeologinius junginius iš Lietuvių kalbos žodyno (LKŽe), Frazeologijos žodyno (FŽ) ir leidinio „Vaizdingi lietuvių kalbos posakiai“ (VLKP). Kaip teigia lietuvių frazeologiją tyrinėjanti etnolingvistė Birutė Jasiūnaitė: „Bet kokį frazeologizmą galima traktuoti kaip savotišką nedidelį tekstą (mikrotekstą), perteikiantį kultūrinę informaciją.“⁵ Kaip šaltinis, atskleidžiantis su baimės patirtimi susijusį pasaulėvaizdį, pasitelkiama ir kalba.

Pirminis tyrimas buvo orientuotas į kūniškąją baimės raišką, tačiau pradėjus gilintis į turimą medžiagą pasirodė, kad lietuvių kalboje kūniškoji baimės raiška yra neatsiejama nuo įvairių dvasinių, mentalinių ar psichikos sluoksnių, tad šios skirtingos baimės raiškos bendrai apibūdinamos terminu *psichofizinis*. Straipsnyje vartojami sinonimai *baimė*, *išsigandimas*, *išgąstis*, kurių reikšmė šiek tiek skiriasi. *Baimė* – tai emocinė būseną, kuri gali būti įvairaus stiprumo ir trukmės. *Išsigandimas* – staigi ir intensyvi, trumpai trunkanti baimės forma. O *išgąstis* – tai išsigandimo sukeltas itin destruktivus psichinis išgyvenimas, kuris gali tęstis ilgai ir sukelti įvairius psichofizinius sutrikimus.

Psichofizinis baimės poveikis nagrinėjamas remiantis antropologo Viktoro V. Ternerio (Victor W. Turner) struktūros ir antistruktūros koncepcija. Nors V. V. Terneris „struktūriniais elementais“ laiko tik socialinius vienetų⁶, čia struktūros ir antistruktūros priešprieša nuspręsta remtis kalbant apie žmogaus emocinį pasau-

1. Kregždė, Sigitas. *Tautinis lietuvių charakteris*. Vilnius: Lietuvos etninės kultūros draugija „Ethos“, 1994.
2. Bliumas, Remigijus. *Etninės psichologijos įvadas*. Vilnius, 1998.
3. Petkevičius, Rolandas. Nerviniai sutrikimai ir jų gydymas Užpalių apylinkių XX–XXI a. medicinoje. Iš: *Lietuvos valsčiai: Užpaliai*, II. Vilnius: Versmė, 2013, p. 1449.
4. Šioje vietoje paminėtinas Algirdo Juliaus Greimo, tyrusio lietuvių pasakų grupę, kurios pagrindinis herojus ieško baimės, darbas: Greimas, Algirdas. *J. Baimės ieškojimas*. Vilnius: Baltos lankos, 1999; taip pat lietuvių mokslininkų atliktiems siaubo tyrimams kultūroje skirtas Šiaulių universiteto leidinys: *Inter-studia humanitatis: Siaubo antropologija*, Nr. 8. Sud. Asta Jurevičiūtė. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2009.

5. Jasiūnaitė, Birutė. *Šventieji ir nelabieji frazeologijoje ir liaudies kultūroje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 59.
6. Turner, Victor W. *The Ritual Process: Structure and Anti-structure*. New Brunswick–London: Aldine Transaction, 2008. Lietuvių kalba esminės ištraukos: Turner, Victor. *Struktūra ir antistruktūra*. Iš: *Liaudies kultūra*, 2001, Nr. 6, p. 62–67.

lį, tiksliau, apie konkrečios emocijos – baimės ir išgaščio raišką bei kitimą struktūros ir antistruktūros požiūriu. Todėl ir į patį struktūros–antistruktūros modelį žvelgiama kaip į universalią pamatinę schemą, griežtai nesilaikant jos socialinio apibrėžimo.

Pirmiausia straipsnyje aptariama baimės fizinė lokalizacija, paskui – jos dinaminis psichofizinis poveikis, santykis su išgaščiu ir pastarojo psichofizinė raiška.

Kūniškoji baimės raiška

Kūniškąją baimės raišką galima suskirstyti į dvi dideles grupes. Pirmąją grupę sudarytų tie baimės išgyvenimai, kurie apibūdinami kaip apimantys ir veikiantys visą žmogaus kūną ar esybę. Tai apibūdinama ištaromis, kuriose baimė ima, apima, paima: *Taip mane baugis ima* Slnt; *Beeinant per mišką, mane apėmė baises* Ds; *Staiga visai nepergalima baimė paėmė visutėlę mano būtybę* Š; žmogus tampa „pilnas“ baimės: *Pilnas baimės ir baugštumo* Kel1862,82⁷; arba bijant reaguoja visas kūnas – jis „(nu)eina pagaugais“: *Pro kapines einant kūnas pagaugais eina* Mrk; *Ot išsigandau – net kūnas pagaugais nuėjo* Dg; per kūną pereina šaltis: *Pradėjo baladot į duris, man tik perėjo šaltis per kūną* Jnš⁸.

Antrąją grupę sudaro atskiros kūno dalys ar tam tikros jo vietos. Lietuvių kalbos duomenimis, baimė dažniausiai lokalizuojama širdyje, taip pat labai dažnai plaukuose (ar „kailyje“), kuo įvairiausiai pavadinamuose sėdmenyse ir įvairiose kojų dalyse – kinkose, pakinkliuose, paduose.

Širdis įvairiose kultūrose suvokiama kaip sielos „vieta“ ar tiesiog sinonimas⁹ ir ypač yra susijusi su emocijomis, todėl nenuostabu, kad lietuvių kalboje itin gausu pavyzdžių, nusakančių širdies ir baimės ryšį. Bijant, išsigandus širdis „virpa“: *Negaliu žodžio pasakyti, visa virpa širdis* Trk; „krūpsta“: *Krūpsta širdis mano, kad kas nestotys tenai* J; „tirpsta“: *Išsigandai, kad net širdis nutirpo* Yl; „mainosi“: *Širdis mainos, nežinau ką bedaryti* Šts; „negandojasi“: *Ji niekada nenori sau prisipažinti ir neprisipažins, kas ją kankina,*

kodėl negandojasi jos širdis Simon; „kaista“: *Nukaista širdis, kai toks baises mirimas žadėtas* Šts; „skrūpso“: *Širdis skrūpso einant per ledą, kad neišvirstumei* J; baimė širdį „smelkia“: *O! Tai baimė! Smelkia širdį* A; širdis „stingsta“: *Iš didelės baimės mano širdis sustingo* Vks; „šiaušiasi“: *Kai tik artyn prie tos duobės prieini – širdis šiaušiasi* Pbr; „šiūsčioja“ (t. y. krūpčioja, šiaušiasi): *Dabar yra skrupuliniai metai: dieną naktį šiūsčioja širdis visiems* Ggr; „užšąla“: *Tam tam tam duris verandos – man tik širdis užšalo!* Šmn; „apmiršta“: *Sprogus netoli sviediniui, iš baimės širdis apmirė* Jnš; „stovi stulpe“: *Širdis stovi stulpe, kai pamatau žmogų su šautuvu* Šts ir kt. Dėmesį patraukia su širdimi susijusi posakių grupė, kuriuose imant baimėi, išsigandus širdis keičia savo vietą – atsiduria kakle (*Aš neužmingu: širdis lekia pro kaklą iš tai baimei* Dr) arba kulnuose, užpenčiuose (*Išsigandau – širdis net kulnyse atsidūrė* Sk; *Teip išsigandau, kad širdis užpenčiuose atsidūrė* Sug), o baimėi praėjus grįžta į savo vietą: *Dar aš turiu palaukt, dar mano širdis turia ateit į vietą* Skr. Širdis išsigandus gali ir visai „iškristi“, „išpulti“ iš kūno: *Baisiausiai nusigandau, širdis iškrito* Šn; *Iš baimės ko širdis neišpuola* Plv; arba, kas šiaip jau būdinga visam kūnui, prarasti savo gyvybines funkcijas – pasidaryti „negyva“: *Negyva širdžia parbėgau namo* Drsk¹⁰. Pastaroji posakių grupė, kurioje širdis arba keičia savo vietą, tarytum bandydama išsiveržti iš kūno, arba iš jo išsiveržia, atspindi minėtą širdies kaip sielos sampratą. Išgyvendamas intensyvią baimę žmogus tarsi praranda svarbiausią savo psichikos dalį – sielą. Tokiu atveju baimė ir pasireiškia kaip tik ten, kur būdingai lokalizuojama siela – širdyje, o visai „prarasdamas širdį-sielą“ žmogus patiria ir psichinę, ir fizinę destrukciją.

Kita kūno vieta, kurioje dažnai pasireiškia baimė, yra plaukai (plaukų kuodas) ir bene gyvaplaukius menantis „kailis“. Bijant plaukai „sustoja“ statūs: *Persigandau, plaukai ant galvos stati sustojo* Rnd; „pasistoja“: *Man ir plaukai pasistojo ant galvos – jau vis tiek čia baido kažin kas* Als¹¹; „pasišiaušia“: *Iš bailės plaukai pasišiaušė* Ėr¹²; „pastērsta“: *Sako: kaip buvo strošna, tai plaukai pastērto ant galvos* Grv; „pašiuirsta“ „pašiuirsta“¹³ ir pan., o kailis – „dreba“: *Man tik kailis tir*

7. LKŽe: *baugis, baises, būtybė, baugštumas*. Šaltinių santrumpos pagal LKŽ, žr. <<http://www.lkz.lt/dzl.php?11>>.

8. FŽ: 485, *pagaugai*; 660, *šaltis*.

9. Razauskas, Dainius. Sielos lygmenys. Iš: *Žmogaus samprata tradicinėje kultūroje: konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2005, p. 54–69.

10. FŽ: 677–705, *širdis*.

11. FŽ: 537, *plaukai*.

12. LKŽe: *bailė*.

13. FŽ: 537, *plaukai*.

tir ėmė drebėti, kai į duris pabeldė Jnš; „nerimsta“: *Ale mat kailis nerimsta – tokie laikai dabar baisūs* Sur; irgi „paširpsta“: *Nuo tavo žodžių paširpsta kailis* Gruš; „sukaista“: *Jam tik kailis sukaito, kai pamatė mane ant kelio* Krs; „šiaušiasi“: *Kai anie pradeda pasakoti, kailis šiaušias* Vgr; „užšąla“: *Jau man visas kailis užšalo, kai jis pasakė* Skdv¹⁴; per jį „pereina širpas“: *Man tik perėjo širpas per kailį, kai pamačiau mušantis* Sk¹⁵. Plaukai, kaip ypatinga kūno atauga, bijant ir išsigandus keičia savo padėtį, o kailiui, kuris dengia didžiąją kūno dalį, būdingos paties kūno, odos reakcijos. Tai, kad bijant pas žmogų „atsiranda“ kailis, rodo šios emocijos artumą gyvūnų pasauliui lietuvių pasaulėvaizdyje.

Dar viena dažnai į baimę reaguojanti žmogaus kūno dalis yra užpakalis, įvardijamas labai įvairiai – subinė, rūra, šikinė, uodega ir kt. Ši žmogaus kūno dalis bijant „raukosi“: *Kad šuo suloja, man subinė raukos* Šts¹⁶; *Rūras rauko ir Amerika, bijo tos bombos* Lk; „ruksi“: *Net rūra ruksėjo, kaip persigandau* Šmn¹⁷; susitraukia: *Jam jau ir sėmenio šikinėn nebrauktum – kai sugraudžia, baisiai bijo* Trgn¹⁸; „ryja marškinius“: *Iš tos baimės subinė marškinius ryja* Šts¹⁹. Kai minima uodega, tuomet baimės poveikis siejamas su stiprų skonį turinčiais maisto pagardais – druska (*druskos paberti ant uodegos* „sukelti nerimą, išgąsdinti“²⁰) ir pipirais (*pipirų užberti ant uodegos* „pagąsdinti“²¹).

Kojos ir kojų dalys – kinkos, pakinkliai, padai – irgi labai dažnai reaguoja į baimę. Išgąsdinus žmogų, jam gali *pakirsti kojas*²², drebėti, purtytis, virpėti kinkos²³, virbėti pakinkliai²⁴, arba jie „šokinėja“: *Iš baimės pakinkliai šokinėja* Grz arba *miltus sijoja*²⁵; bijant padai, papadės „svyla“ arba „užšąla“: *Ėgi ant kelio ne tai žmogus, ne tai gyvulys kėpsu sau ir nekruta, Rapolui ir papadės užšalo* Dkk²⁶.

Kūniškoji baimės raiška paliečia ir daugiau žmogaus kūno dalių. Iki šiol aptartos tos kūno vietos, kurių

šasajų su baime lietuvių kalboje galima aptikti daugiausia. Be tokių į baimę būdingai reaguojančių kūno dalių kaip galva, pakaušis, veidas, žandai, palūpis, burna, pilvas, viduriai, nugara, strėnos, rankos, sauja, atskirai aptartini jutimų organai – akys ir ausys – ir vidinės kūno dalys – kraujas ir kaulai. Bijant arba išsigandus akys „iššoksta“, tampa „plačios“, „išvirsta“, „pabąla“, „pastatomos“, „atsistoja stulpu“²⁷. Daugelių tokių reakcijų sukelia ne tik baimė, bet ir sąmonės paradimas, mirtis. Ausys bijant „linksta“, „pabąla“, yra „suglaudžiamos“, „suskliaudžiamos“²⁸. Kraujas bijant nustoja tekėjęs, stingsta, „užšąla“, tampa „suširpintas“²⁹. Visos šios reakcijos gali reikšti ir mirtį. Kaulai taip pat „šąla“³⁰, per juos gali „pereiti širpulis“³¹. Tokios kraujo ir kaulų reakcijos būdingos ne tiek paprastai baimei, o veikia labai stipriam išgąsčiui, siaubui. Kraujas ir kaulai, kaip ir širdis, yra susiję su žmogaus siela, dvasia. Tai gerai atspindi frazeologinis junginys, kuriame iš baimės *į kaulus įspraudžiama dūšele*³². Kaulai yra tarsi giliausia ir saugiausia vieta, kurioje pasislėpusi žmogaus siela dar gali išsaugoti savo gyvastį.

Kalbant apie kūniškąją baimės raišką galima išskirti kūno išorę ir kūno vidų. Išorinių kūno dalių – kojų, rankų, galvos, burnos, akių, ausų, nugaros, užpakalio, plaukų – reakcijos bijant yra labiau fiziologinės. O vidinės kūno dalys ir organai – širdis, kraujas, kaulai – atskleidžia ne tik fiziologines, bet ir žmogaus sielos, dvasios reakcijas.

Baimės raiška prie kūno esančiuose objektuose

Kartais kūnas tarsi praranda savo įprastas ribas ir „išsiplėčia“ į aplinką. Į baimę ima reaguoti arti kūno esantys objektai – apdaro dalys ir gyviai (ektoparazitai).

Apdaras yra reikšmingas ir įprasminas mitologijoje, tai yra atskleidusi Daiva Vaitkevičienė-As-

14. FŽ: 246–252, *kailis*.

15. FŽ: 715, *širpas*.

16. FŽ: 647, *subinė*.

17. FŽ: 594–595, *rūra*.

18. FŽ: 605, *sėmuo*.

19. FŽ: 647, *subinė*.

20. FŽ: 161, *druska*.

21. FŽ: 526, *pipiras*.

22. FŽ: 328–329, *kojos*.

23. FŽ: 309, *kinkos*.

24. FŽ: 489, *pakinkliai*.

25. VLKP: 296, *pakinklis*.

26. FŽ: 481, *padai*; 494, *papadės*.

27. FŽ: 8–35, *akis*.

28. FŽ: 77–83, *ausis*.

29. FŽ: 348, *kraujas*.

30. FŽ: 286, *kaulai*.

31. FŽ: 715, *širpulis*.

32. FŽ: 170, *dūšia*.

tramskaitė³³. Apdaro dalys įprasminamos per atitinkamas kūno reakcijas. Nagrinėjant turimą medžiagą, aptiktos trys į baimę „reaguojančios“ apdaro dalys. Pirmoji – marškiniai. Kad marškiniai lietuvių kultūroje yra ypatingas drabužis, žinoma iš frazeologijos ir kai kurių papročių. Baimės atveju svarbu, kad marškiniai yra arčiausiai kūno esantis drabužis. Dėl to jis suvokiamas tarsi savotiškas kūno apvalk(al)as, lukštas, luobas.³⁴ Kaip smarkiai išsigandus gali atšalti kūnas, taip atšąla ir marškiniai: *Nusigandau, – net marškiniai atšalo* VLkv³⁵.

Antroji su baime susijusi apdaro dalis yra kelnės. Didžioji dalis frazeologinių posakių, kuriuose baimės išgyvenimas pasireiškia kelnėse, sietini su fiziologinės veiklos sutrikimais, todėl kelnės tampa „pilnos“: *Tu negąsdink manęs, Albinai. Man jau ir taip kelnės pilnos* Trein; „skystos“: *Jam skystos kelnės, bijo, kad tie broliai nesuremtų* Slč; kelnės „prileidžiamos“: *Kai pamatysi vilką, tai kelnės prileisi* Jnš ir pan.

Trečioji su baime susijusi apdaro dalis yra kepurė. Frazeologijoje atsiskleidžia dvejopa baimės raiška per kepurę. Pirmą, kepurė „dega“: *Ir to vyro kepurė dega – rugius anas pradėjo vogti* Grv; antra, ji priklauso nuo plaukų. Jau minėta, kad bijant plaukai stojasi, todėl „pasikelia“ ir kepurė: *Na, tai jam tik ant galvos kepurė, rodos, pasikelė, ir atbėgo gryčion* Dbg. Taip pasikėlusią, pasišiaušusią plaukų tarsi padaugėja, tarsi jų „priaugtu“ pilna kepurė: *Man ir plaukų priaugo pilna kepurė – grįžt nėra kur, kas bus, tas bus* Grv³⁶.

Baimė turį įtakos ir kūno paviršiaus parazitams – blusoms ir utelėms. Kaip ir plaukai, utelės gali „pašiuoti“: *Visi nupleškino delnais, susijuokė, o man net utelės pašiuo... čia bambizą, nekataliką už stalo pasisodino!* Žem; taip pat „užšalti“³⁷. Blusos bijant ar išsigandus „apmiršta“: *Kai išgirdau apie langus brazieriant, visos blusos apmirė* Jnš; visai „numiršta“: *Iš to išgąščio mano ir blusos numirė* Gs; „užmiršta“: *Kad persigandau, net blusos ažumirė* Ds; „užšąla“ ir pan.;

o atsigavus iš baimės, blusos „atkunta“³⁸. Įdomu, kad labai bijant sakoma, jog blusos „po skūra dega“³⁹. Čia matyti, kad blusos suvokiamos ne tik kaip esančios arti kūno, o tiesiog kūno viduje, kaip paties kūno dalis. Intensyvus baimės išgyvenimas tarsi „įtraukia“ blusas po oda.

Apibendrinant šį nedidelį baimės raišką kultūriškai įprasminantį duomenų pluoštelį galima teigti, kad jį sudaro du elementai: fiziologiniai paties kūno pokyčiai ir poveikis prie kūno esantiems objektams – drabužiams ir ektoparazitams. Šie objektai savotiškai pratęsia kūną ir atliepia baimės sukeltai kūno fiziologinių reakcijų įtakai arba net tampa „įtraukiami“ į kūną.

Psichofizinė baimės raiška kaip išstruktūruojanti patirtis

Baimės patirtis išstruktūruoja žmogaus psichofizinę visumą. Pateiktus baimės kūniškosios raiškos pavyzdžius galima suskirstyti į dvi grupes: dinamišką ir statišką. Šiose grupėse skiriasi išstruktūruojančio baimės poveikio lygis. Dinamiška baimės raiška yra mažiau destruktvyvi. Ji atspindi pastangas išsaugoti gyvybingumą per kūno reakcijas – drebėjimą: *Baimė ir drebestis atėjo ant manęs* BaPs55, ⁶⁴⁰; *Man gyslos dreba, kai prisimenu tą avariją* Sk⁴¹; *Kai pabeldžia į duris naktį, ma[n] visi viduriai dreba* Šl⁴²; virpėjimą: *Ans virpa iš išgąščio* Kv⁴³; tirtėjimą: *Kad išsigandau – strėnos tirta iš baimės* Krs⁴⁴; kretėjimą: *Jį drugys iš baimės krečia* KI64⁴⁵; šokinėjimą: *Iš baimės pakinkliai šokinėja* Grz⁴⁶; taip pat per kūno temperatūros pokyčius ir reakcijas į juos – kaitimą: *Nukaito veidas iš baimės* Stak⁴⁷; prakaitavimą: *Kad nusigandau, tai nusigandau, net devyni prakaitai išmušė* Užp; *Mane išpylė prakaitas. Bailus aš nebuvo, vaiduokliais netikėjau, bet vis dėlto...* Balt⁴⁸; taip pat per karščio pojūtį: *Matau, kad tavo dabar baimė spirgina, nors ir dediesi geriausiu dviko-*

38. FŽ: 107, *blusa*.

39. VLKP: 106, *kailis*.

40. LKŽe: *drebestis*.

41. VLKP: 66, *gysla*.

42. VLKP: 686, *viduriai*.

43. LKŽe: *virpėti*.

44. VLKP: 482, *strėnos*.

45. LKŽe: *drugys*.

46. VLKP: *pakinklis*, p. 296.

47. LKŽe: *nukaisti*.

48. FŽ: 545, *prakaitas*.

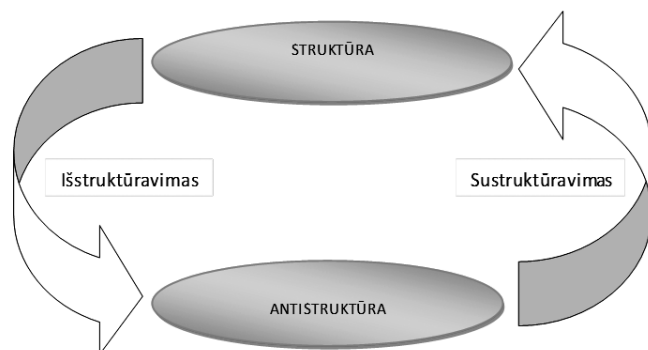
33. Astramskaitė, Daiva. Vestimentarinis kodas lietuvių mitologijoje: linai ir lėmimai. Iš: *Baltos lankos*. Vilnius: Baltos lankos, 1993, Nr. 3, p. 122–151; Vaitkevičienė, Daiva. „Laimė kaip kepurė“: galvos danga iš mitologinės perspektyvos. Iš: *Tautosakos darbai*. Vilnius: lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009, Nr. 38, p. 46–62.

34. LKŽe: *marškinėliai*.

35. LTs V: 128, Nr. 896.

36. FŽ: 300–301, *kepurė*.

37. FŽ: 773, *utelė*.

1 pav. Struktūros ir antistruktūros kaita I.

vininku iš⁴⁹; *Kaip tai? – lyg karštu vandeniu perpiltas atsako žydas* Lauc⁵⁰.

Statiška baimės raiška yra destruktivesnė už dinamišką. Tai išsistruktūravimo kulminacija, kurios patirtis, kaip struktūros priešpriešą, galima pavadinti antistruktūra (terminas iš antropologo Viktoro V. Ternerio darbu). Antistruktūra – tai chaotiškas būvis, kai buvusi struktūra suyra, jos dalys susimaišo. Jeigu tokioje antistruktūros būsenoje įstringama, tai lietuvių etnomedicinoje vadinama išgąščiu su visomis jo pasekmėmis – priemiečiu, nuomariu, rože ir pan. Antistruktūroje neužstrigus, iš jos išeinama, ir susiformuoja nauja struktūra. Kaip matyti pirmoje schemeje, judėjimą nuo struktūros prie antistruktūros galima vadinti išsistruktūravimu, judėjimą nuo antistruktūros prie (naujos) struktūros – sustruktūravimu, ar struktūravimusi (1 pav.: Struktūros ir antistruktūros kaita I).

Patekimas į antistruktūrą priartina prie mirties patirties, todėl kūnas, priešingai nei esant dinamiškai baimės raiškai, ne juda, o stingsta: *Kasant piningus, man užėjo baugesys – žandai stingst iš baimės* Ggr⁵¹; sukrumpa: *Išsigąsta žmogus ir sukrumpa* Prng⁵²; praranda jutimus (nutirpimo atveju: *Išsigandai, kad net širdis nutirpo* Yl⁵³) ir galimybę judėti, pajudinti kurią nors kūno dalį: *Jis iš bailystos ir liežuvio neapverčia* Prng⁵⁴; *Bėgti negalėjau, nes ant juodviejų krūtinių tabalavo automatai, o pats buvau pavirtęs į druskos stulpą* iš⁵⁵;

taip pat kalbėti: *Sukrupo ir neištaria nė žodžio* Prng⁵⁶. Priešingai dinamiškai raiškai, kūnas ne kaista ir rausta, o bąla: *Persigandęs vyras pabalo kaip drobė* Jnšk⁵⁷ ir šąla: *Pradėjo baladot į duris, man tik perėjo šaltis per kūną* Jnš⁵⁸. O tai gyvybės praradimo požymiai. Su šalčio patyrimu susijęs ir šiurpas: *Man tik perėjo šiurpas per kailį, kai pamačiau mušantis* Sk⁵⁹; *Fi, kad išsigandau – šiurpulys per kaulus nuėjo* Trk⁶⁰.

Kad baimės patirtis išsistruktūroja žmogaus psichofizinę visumą, rodo ir tie lietuvių kalbos pavyzdžiai, kuriuose išsigandęs žmogus praranda kokią nors savo dalį ar funkciją – „dūšią“: *Kai ji suserga, tai mano ir dūšia išpuola* Lp⁶¹; „kvapą“: *Kai kas dunkterėjo iš viršūnės žemėn. Visiems atėmė kvapą, daina kaip nukirpta nutrūko* Šein⁶²; širdį: *Kad persigandau, net širdis išlėkė!* Ds⁶³; rankas: *Mum tik rankos nukrito – nieko nebegalim* Ign⁶⁴; arba žmogus visas pats išeina iš savęs – „iššoksta iš skūros“⁶⁵. Šiuose ir kituose prieš tai minėtuose pavyzdžiuose atsiskleidžia visuminis požiūris į kūną kaip vientisą psichofizinę struktūrą. Sielos, dvasios, širdies struktūrinė vieta yra kūno viduje, o iš baimės labai dažnai visai iškrinta iš kūno arba atsiduria jo paribiuose, išorinių kūno dalių galuose: iš baimės *Sielą pirštan neša* Švendubrė⁶⁶; *Išsigan-*

49. LKŽe: dvikovininkas.

50. FŽ: 788, vanduo.

51. LKŽe: baugesys.

52. LKŽe: sukrupti.

53. FŽ: 689, širdis.

54. LKŽe: bailysta.

55. FŽ: 161, druska.

56. LKŽe: sukrupti.

57. FŽ: 161, drobė.

58. FŽ: 660, šaltis.

59. FŽ: 715, šiurpas.

60. FŽ: 715, šiurpulys.

61. FŽ: 170, dūšia.

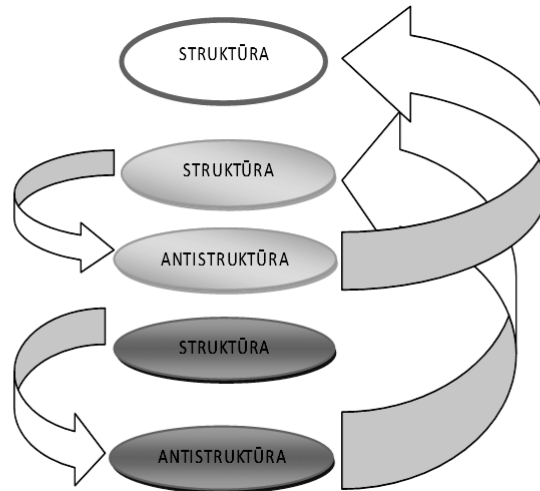
62. FŽ: 368, kvapas.

63. FŽ: 685, širdis.

64. VLKP: 385, ranka.

65. FŽ: 620, skūra.

66. LTs V: 127, Nr. 883.

2 pav. Struktūros ir antistruktūros kaita II.

*dau – širdis net kulnyse atsidūrė Sk*⁶⁷. Anksčiau tikėta, esą mirusio žmogaus siela išeina pro kojos kulną.⁶⁸ Taigi iš baimės siela, širdis atsiduria ten pat, kur mirštant, vadinasi, išsigandęs žmogus tarsi priartėja prie mirties.

Lietuvių tradicinėje kultūroje baimės išgyvenimas suartėja su mirtimi. Tai rodo ir daugiau pavyzdžių. Apie labai išsigandusį pasakoma *nei gyvas, nei miręs* arba *pusiau gyvas, pusiau miręs*.⁶⁹ Apie išsigandusį ir dėl to prastai atrodantį žmogų pasakoma *iš grabo išimtas*⁷⁰. Kad baimės išgyvenimas artimas mirčiai, atskleidžia ir posakis: *Kuo nenumiriau iš baimės Vks*⁷¹; ir bailumo palyginimas su drąsa: *Drąsus miršta kartą, o bailys kasdien*⁷². Taigi baimė – tai antistruktūros, kurios kraštutinė apraiška yra mirtis, išgyvenimas.

Baimė ir išgąstis

Kaip susiję baimė ir išgąstis? Kaip matyti iš pirmiau pateiktų baimės kūniškosios raiškos pavyzdžių, struktūros–antistruktūros kaitos požiūriu baimė yra būsena, kai žmogaus psichofizinis visetas iki tam tikro lygio išsistruktūruoja, tačiau pasiekus mirčiai analogišką,

tik „silpnescio“ laipsnio antistruktūrą, iš jos išeinama, ir susistruktūruoja nauja psichofizinė visuma. Galima teigti, kad naujoji visuma nebėra ta pati, kuri buvo iki tol, nes atmintyje lieka ją lėmusi išgyventa antistruktūros patirtis. Todėl tokią struktūros–antistruktūros kaitą galima būtų pavaizduoti ne žiedo, o spiralės pavidalo schema (2 pav.: Struktūros ir antistruktūros kaita II).

Vadinamojo išgąščio, kaip jis suprantamas ir vadinamas lietuvių etnomedicinoje, atveju antistruktūroje įstringama. Pats išsigandimas, kaip įvykis, ir išgąstis, kaip būsena, tad yra du skirtingi dalykai, nes pirmuoju atveju antistruktūroje neužsibūnama, ir struktūros–antistruktūros kaita nesutrikdoma. Grįžimas į struktūruotą būseną ar įstringimas antistruktūroje priklauso nuo daugelio veiksnių: žmogaus jautrumo, patirties (įgūdžių), išstruktūravimo lygmens, psichinio pajėgumo, įgalinančio atsispirti antistruktūrai ir palaikyti struktūrą, ir pan. Todėl patekus į antistruktūrą, iškyla pavojus joje užsibūti, „įstringti“, patirti ilgalaikį jos poveikį, kurį galima vadinti trauma. Trauma – tai tas antistruktūros lygmuo, iš kurio pats žmogus negali išeiti, ir jam reikalinga kitų pagalba. Išgąščio atveju toks įstringimas antistruktūroje pasireiškia įvairiais psichofiziniais simptomais, ar sutrikimais. Turbūt svarbiausi veiksniai, lemiantys skirtingus padarinius – baimę ar išgąstį, yra sukrėtimo staigumas ir jo sukeltos baimės stiprumas. Jie yra tarpusavy susiję, nes kuo staigiau išsigąstama, tuo kartu stipresnis yra poveikis. Kaip teigia nervinius

67. FŽ: 861, *širdis*.

68. BIR V: 142, Nr. 338.

69. FŽ: 220, *gyvas*.

70. FŽ: 223, *grabas*.

71. LKŽe: *kas, ko, kam, ką, kuo*.

72. LPPe: 86, *kartas*.

sutrikimus ir jų gydymą etnomedicinoje tyręs Rolandas Petkevičius, išgąsčiu vadinamas *stiprus* (išskirta V. D.) emocinis sukrėtimas ir baimės išgyvenimas.⁷³ Ištikus itin staigiam išgąsčiui, jis gali likti net neįsisąmonintas, ir išsigandęs asmuo pats net neatsimins, kas jam sukėlė baimę.⁷⁴ Todėl kartais etnomedicinoje specialiai aiškinamasi, ar konkrečiais požymiais pasireiškusį ligą apskritai yra sukelta išgąsčio (pats išgąstis gali sukelti ir kitokius nervinius sutrikimus, kurie etnomedicinoje vadinami priemėčiu, priepuoliu, nuomariu, pasimaišymu, rože ir kt.)⁷⁵, ir jei taip, tai kas tą išgąstį sukėlė (pavyzdžiui, ties ligonio galva laikomas dubuo su šaltu vandeniu, į kurį liejamas lydytas švinas arba vaškas ir stebima, kokia išeina figūra; pagal ją nustatomas išgąsčio sukėlėjas⁷⁶).

Išgąsčiui, kitaip nei baimei, būdingas ne tik fizinis, bet ir psichinis išstruktūravimas. Jį aiškiai atspindi žmonių vartojami apibūdinimai. Pavyzdžiui, apie išprotėjimą sakoma *pasimaišė*. Kad kažkas maišytųsi, turi būti tam tikra struktūra ir jos dalys, kurios išstruktūruotoje asmenybėje tarsi praranda savo vietas. Apie išprotėjimą pasakoma ir „pasipylė smegenyse“: *baisiai persigando šuns, ir pasipylė jam smegenyse viskas*⁷⁷. Čia asmenybės išstruktūravimas tiesiog suvokiamas kaip pasipylimas, pasiliejimas, takumas, t. y. suskystėjimas. Skystis yra chaotiškas medžiagos būvis, neturint savo formos; skystis įgauna formą indo, į kurį yra supilamas. Taigi suskystėjimo įvaizdis išreiškia išstruktūruotą asmenybės būseną. Dar vienas išgąsčio sukkelto išstruktūravimo požymis yra atminties praradimas.

Nors išgąstį patiria ir suaugusieji, dėl ypač stipraus imlumo aplinkai nuo jo itin dažnai kenčia vaikai. Etnomedicinoje išgąstis gydomas užkalbėjimu, dažnai pasitelkiant kitas pagalbines priemones – girdant augalų nuovirais, prausiant jais, smilkant augalinėmis ar kitokios kilmės medžiagomis.⁷⁸

Išgąstis ir žmogaus kūno pakitimai

Kūną išgąstis veikia kur kas stipriau negu baimė. Visoje Lietuvoje buvo paplitęs tikėjimas, kad moters elgesys per nėštumą daro įtaką būsimum vaikui. Motinai išsigandus, vaikas gali perimti kokį nors išgąsčio objekto bruožą. Pavyzdžiui: *Jeį moterė, būdama nėščia, pelės išsigąs, tai pagimdys kūdykį, kursai kur nors ant odos turės plaukuotą didelį įtarpą, kaip tik pelės kailis*.⁷⁹ Jeigu nėščia moteris išsigąsta pamačiusi gaisrą ir išsigandusi paliečia kurią nors savo kūno vietą, gimęs kūdikis toje pačioje kūno vietoje, kurią sau išsigandusi palietė motina, turės raudoną arba juodą dėmę, arba apgamą.⁸⁰ Tokiu atveju ši dėmė ar apgamai yra motinos išgąsčio apraiška ant vaiko kūno.

Kalbant apie išstruktūruojantį baimės poveikį, buvo pateikta pavyzdžių, kuriuose „siela“, „dvasia“ ar „širdis“ tarsi ketina ištrūkti iš kūno ar atsiduria jo paribiuose. Per kūno angas, dažniausiai per burną, dvasia nesunkiai išeina. O kai baimės genama ji atsiduria galūnėse, tai, tarsi negalėdama prasiveržti, jas savotiškai išstampa, iškraipo, kitaip deformuoja (išgąsčio sukeltas priemėtis susuka rankas ir kojas, jos ištįsta).⁸¹ Tokias deformacijas bandoma ištaisyti kūno priraižymu ir matavimu (*miestavimu*) – pagalbinėmis etnomedicinos priemonėmis, be užkalbėjimo, išgąsčiui gydyti.

Priraižymas – tai žmogaus kūno, prisiglaudus prie sienos ar atsigulus ant žemės, apvedžiojimas peiliu.⁸² *Miestavimas* siūlu atliekamas taip: „Motina pastato vaiką prie sienos, kad pėdos stovėtų išilgai lentų, išrėžia ant grindų kryželį, peržegnoja vaiką, pati persižegnoja ir veda siulą nuo rankos iki peties, per krūtinę žemyn iki priešingos kojos nykščio, paspaudžia ties sąnariais. Tada siulą nutraukia ir pradeda nuo kitos rankos. Taip sumiestuoja tris kartus: iš priekio, iš užpakalio ir vėl iš priekio; pradedama nuo nesveikosios pusės. Po to viršum galvos tris kartus pertraukia siulą, susuka į gniužulėlį, duoda vaikui tris kartus spjaut ant jų ir atgalia ranka meta į ugnį. Arba tuos siulus drauge su išimta žeme ar grindų dalimi (iš užbrėžto prie kojų kryželio galų) sudeda į dubenėlį, pakaitina

73. Petkevičius, Rolandas. Nerviniai sutrikimai ir jų gydymas Užpalių apylinkių XX–XXI a. medicinoje. Iš: *Lietuvos valsčiai: Užpaliai*, II. Vilnius: Versmė, 2013, p. 1449.

74. LTRF cd 610-02.

75. Petkevičius, Rolandas. Nerviniai sutrikimai..., p. 1449–1457.

76. LTA 1741 (103); LTA 2325 (676).

77. Petkevičius, Rolandas. Nerviniai sutrikimai..., p. 1452–1453.

78. Ten pat, p. 27–36.

79. ŽS 1911: 179, Nr. 8

80. LTA 1741 (12); LTA 436 (153); LTA 2280 (1).

81. ŽS 1911: 184, Nr. 19; žr. Vaitkevičienė, Daiva. *Lietuvių užkalbėjimai: gydymo formulės*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, p. 578–579, Nr. 1419.

82. LTRF cd 610-02; Vaitkevičienė, Daiva. *Lietuvių užkalbėjimai: gydymo formulės*, p. 386, Nr. 866.

ir jų dūmuose parūko vaiką. Matuojant triskart sukalbama 'Sveika Marija'. Dar sako: *Jei, Marija, tu padėsi, tai ir aš padėsiu!* Miestuoja mažiausiai tris kartus, kol kojos išsitiesia, kol siūlas išsilygina (nesveikosios pusės siūlo ilgio pakanka sveikajai). Kartais miestuojama iki dvylikos kartų.⁸³ Šiame išgąščio gydymo aprašyme išsigandus ir likus antistruktūroje, sutrinka ne tik dvasinė, bet ir kūniškoji, fizinė asmens darna. *Miestavimas*, kartu su užkalbėjimo tekstu ir kitais simbolinę prasmę turinčiais veiksmais (apspjautų siūlų sudegimas, vaiko smilkymas siūlu su *miestuojamos* vietos medžiaga), sugrąžina žmogų į struktūrą tiek dvasiškai, tiek fiziškai – matuojant kūnui „grąžinami“ tikrieji matmenys. Kūno ribos atstoja visos žmogaus psichofizinės visumos ribas. Būtent per jas išgąščio sukeltas sutrikimas gali būti pašalintas. Matuojant yra svarbios žmogaus galūnės ir galva, kurios aiškiausiai nustato kūno ribas.

Kalbant apie kūno ribas, ypač dėmesio vertos kūno angos. Per kūno angas apskritai į kūną gali patekti ligos, per jas mirus iš kūno išeina siela.⁸⁴ XIX a. pabaigos–XX a. pradžios lietuvių tikėjimuose dažnai per kūno angas atsikratoma išgąščio. Jono Balio surinktoje tikėjimų kartotekoje pateikta daug pavyzdžių, kuriuose teigiama, kad išsigandus reikia vieną, du ar tris kartus nusispjauti.⁸⁵ Kartais reikia nusišlapinti⁸⁶ arba padaryti ir viena, ir kita⁸⁷. Jeigu išsigąsta mažas vaikas, kuris pats dar nusispjauti nesugebėtų, tą padaro šalia esantis žmogus, prieš tai įtraukęs orą nuo vaiko veido arba čiuptelėjęs jam už žando.⁸⁸ Tokiu būdu iš vaiko tarsi per jo kvėpavimą perimamas išgąstis ir tada išspjau-namas. Esama tikėjimų, kad, išsigandusiajam sukėlus vėmimą, be jokių padarinių pasišalins ir išgąstis: *Jei vaikas didesnis nusgundo (2–3 mėn.), tai vaikui duoda tabakos uostomos, tai vaikas įsivemia ir gerai.*⁸⁹ Beje, išsigandus nusispjauti būdinga ir mūsų dienomis. Šie papročiai grindžiami tikėjimu, kad išgąstį galima pašalinti per kūno angas su kūno skysčiais. Kad išgąstis

kūne keliauja su skysčiais, atskleidžia ir tikėjimas, jog kūdikis tampa priemėtingu (t. y. suseraga priemėčiu) išsigandus jį žindančiai motinai.⁹⁰ Čia išgąstis kūdikiui persiduoda su motinos pienu.

Prisiminus struktūros ir antistruktūros kaitos schemą, galima teigti, kad išgąstis suprantamas kaip svetimkūnis, kuris, patekęs į žmogaus psichofizinę struktūrą, ją suardo, iškreipia. Nusispjovimas, nusišlapinimas ar išsivėmimas pašalina „svetimkūnį“ ir taip leidžia žmogui išeiti iš antistruktūros būvio, sugrįžti į struktūrišką psichofizinę būseną.

Psichofizinių sutrikimų gydymas gąsdinant

XIX a. pabaigos–XX a. pradžios Lietuvoje buvo tikima, jog kai kuriuos sutrikimus, tokius kaip lunatizmą, drugį⁹¹, galima išgydyti žmogų išgąsdinus. Šiuos tikėjimus irgi galima paaiškinti pirmiau minėta struktūros–antistruktūros kaita. Kadangi baimė ir išsigandimas žmogaus psichofizinę visumą išstruktūruoja, tam tikrų ligų sudaryta parazitinė struktūra, žmogų išgąsdinus, irgi gali būti suardyta. Žmogus patenka į antistruktūros, chaoso būvį, iš kurio galima sugrįžti į sveiką struktūrą, nebepažeistą ligos. Taip atkuriamą natūrali žmogaus psichofizinė padėtis. Šį mechanizmą gerai atskleidžia netgi tokio iš pirmo žvilgsnio nekalto „sutrūkimo“ kaip žagsėjimas stabdymas gąsdinant.⁹² Buvo tikima, kad žagsulys kyla, kai žmogų kas nors mini, apkalba ar keikia.⁹³ Įspėjus, kas jį apkalba ar keikia, žagsulys praeina.⁹⁴ Kita vertus, manyta, kad žagsulys gali rodyti besiantančią ligą ar net mirtį.⁹⁵ Taigi ir apkalbos, keikimas gali būti suprantami kaip žmogaus psichofizinės visumos pažeidimas per atstumą. Įspėjus apkalbantįjį ar keikiantįjį, šis jo poveikis neutralizuojamas, o jei ne, gresianti liga. Galima manyti, kad į apkalbamą ar keikiamą žmogų irgi patenka savotiškas „svetimkūnis“ – „kitas“. Tasai „svetimkūnis“ išstruktūruoja psichofizinę visumą, o liga – tai tik tolesnis to išstruktūravimo padarinys. Užtat žagsintį išgąsdinus ir taip staiga „įstūmus“ į antistruktūrą, „svetimkūnis“

83. Vaitkevičienė, Daiva. *Lietuvių užkalbėjimai: gydymo formulės*, p. 578–579, Nr. 1419.

84. Balys, Jonas. *Raštai*, V. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 143, Nr. 363.

85. LTA 600 (178⁹); LTA 1333 (93); LTA 1779 (121⁹¹); LTA 2420 (8); LTA 1723 (78), LTA 1780 (229) ir kt.

86. LTA 291 (331); LTA 1671 (54), LTA 1486 (40) ir kt.

87. LTA 1755 (105), LTA 1603 (72).

88. LTA 723 (113¹²⁵); LTA 1486 (75).

89. LTA 2442 (363); vėmimas gali būti sukeliamas ir kitaip, pavydžiui, augalų nuoviru (LMD I 204 (1²⁷)).

90. LTA 2431 (99).

91. LTA 1451 (74); LTA 1284 (215); LTA 1307 (206).

92. LTA 1575 (35); LTA 1284 (340) ir kt.

93. LTA 1333 (30); LTA 605 (251); LTA 1406 (698); LTA 1403 (105);

LTA 1658 (490); LTA 64 (1140); LTA 1486 (338) ir kt.

94. LTA 1629 (23); LTA 64 (1140); LTA 1486 (338) ir kt.

95. LTA 2270 (66); LTA 2385 (71²).

pašalinamas, žmogaus psichofizinė visuma gali grįžti į įprastą būklę.

Tai patvirtina ir tikėjimas, kad: *Sveikas išsigandęs gali susirgti priepuoliu. Drugių sergantį išgandinus, gali kartais jį pagydyti* Rs⁹⁶. Čia tuo pačiu būdu – išgandinus – sveikam galima pakenkti, o sergančiam – padėti. Tas pats poveikis priklausomai nuo žmogaus psichofizinės būklės lemia skirtingus padarinius.

Išvados

Baimė lietuvių tradicijoje gali pasireikšti visame kūne, o labiausiai jos paveikiamos kūno dalys yra širdis, plaukai, užpakalis ir kojos.

Kūno paviršiuje esantys objektai – apdaras ir jo detalės, vabzdžiai parazitai – žmogui bijant tarsi perima jo kūno reakcijas, taigi kūnas tarsi „įtraukia“ artimiausios aplinkos objektą į save arba per jį išplečia savo ribas.

Kūniškąją baimės raišką galima suskirstyti į dinamišką ir statišką. Pirmuoju atveju gyvybinės funkcijos suaktyvėja – kūnas intensyviau juda (dreba, tirta, virpa) ir kaista (tampa karštas, paraudonuoja); antruoju – netenka jutimų (nutirpsta), judrumo (sustingsta, nebejudą atskiros kūno dalys) ir atšąla (atvėsta, išbąla, pašiurpsta).

Baimė išstruktūroja žmogaus psichofizinę visumą ir šia prasme yra analogiška mirčiai.

Baimė ir išgąstis skiriasi patyrimo staigumu ir intensyvumu. Išgąstis suvokiamas kaip psichofizinė trauma, kuriai įveikti būtinas gydymas.

Išgąstis destruktiviai paveikia ir žmogaus psichiką, ir kūną. Kūne išgąstis pasireiškia raudonomis dėmėmis (nėščiai moteriai išsigandus ir palietus savo kūną, būsiamam kūdikiui toje pačioje kūno vietoje atsiranda dėmė) ar kūno ribų (galūnių) deformacijomis.

Baimės ir išgąščio sukeltas psichofizinės struktūros sutrikimas gali būti suprantamas dvejopai: kaip svarbios struktūrinės dalies („sielos“, širdies, kitų kūno dalių) praradimas arba kaip perteklinio svetimkūnio įsiveržimas, kuris gali būti pašalinamas su kūno skysčiais.

Gąsdinimas, kaip žmogaus psichofizinės struktūros sutrikdymas, XIX a. pabaigos–XX a. pradžios Lietuvoje buvo taikomas ir gydant – suardant ligos paveiktą psichofizinę struktūrą ir taip sudarant galimybę atsistatyti natūraliai būklei.

SANTRUMPOS

- BIR V = Balys, Jonas. *Raštai*, V. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004.
- FŽ = *Frazeologijos žodynas*. Red. Jonas Paulauskas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2001.
- LKŽe = Lietuvių kalbos žodynas, elektroninis leidimas (2005), prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt>>.
- LMD = Lietuvių mokslo draugijos rankraščiai, pagal Jono Balio sudarytą tikėjimų kartoteką, saugomą Lietuvos istorijos institute.
- LPPe = Lietuvių patarlės ir priežodžiai: elektroninis sąvadas, prieiga per internetą: <<http://www.aruodai.lt/patarles/>>.
- LTA = Lietuvių tautosakos archyvas, pagal Jono Balio sudarytą tikėjimų kartoteką, saugomą Lietuvos istorijos institute.
- LTRF = Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyno fonoteka.
- LTs V = *Lietuvių tautosaka: smulkioji tautosaka*, V. Sudarė Kazys Grigas. Vilnius, 1968.
- VLKP = *Vaiždingieji lietuvių kalbos posakiai*. Parengė Jonina Lipskienė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.
- ŽS 1911 = *Живая старина*, 1911, nr. 3–4.

Straipsnis parengtas pagal pranešimą, skaitytą septintajame Prigimtinės kultūros seminare „Žinios, žinojimas ir žinija“, kuris vyko 2014 m. birželio 27–30 d. Rumšiškėse.

Psycho-Physical Expression of Fear and Fright in Lithuanian Traditions

Vita DŽEKČIORIŪTĖ

The article, based on data of the Lithuanian language, reveals the psychophysical expression of fear in Lithuanian culture. It presents localisation of corporeal fear and its de-structuring effect on the psychophysical whole. The parts of the body that “fear” most often as the heart, hair, buttocks and various spots on the feet, The effect of fear can be divided into two groups – dynamic and static. In the first case, when one is afraid their body parts become more active, their skins reddens and heats up. In the second case – the body stiffens, a person can’t move their body parts, and they go pale and cold. The effect of static fear on a person is nearer to the features of death, therefore fear is symbolically understood as death. The de-structuring effect of fear on the psychophysical whole in Lithuanian ethno-medicine is related to a traumatic experience, called “fright” (Lith. išgąstis). Based on living traditions in Lithuania from the end of the 19th c.–20th c. on fright and methods of healing, the fear-induced psychophysical expression is presented – state of mental disorder and body deformation, dimensional variation. The article reveals how in the end of the 19th c.–early 20th c. in Lithuania the de-structuring effect of fear and fright on the psychophysical whole of a person was invoked in treating other psychophysical disorders.

Vilniaus universiteto Baltistikos katedra
Universiteto g. 5, Vilnius, LT-01513
el. paštas: vita.dzekcioriate@gmail.com

Gauta 2014-09-30, įteikta spaudai 2010-11-07